

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САМООЦІНКА» В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Значний вплив на поведінку, діяльність, спілкування людини має самооцінка, яка визначає емоційне ставлення людини до себе, є регулятором її поведінки та діяльності. Тому в сучасній психології проблема самооцінки, її структура, функції, особливості формування, зв'язок з іншими особистісними утвореннями постійно привертає увагу вчених.

У психолого-педагогічній літературі, присвяченій вивченню питання самооцінки, знаходимо різноманітні трактування сутності цього поняття, які запропоновані різними авторами, а також розуміння ними основних аспектів її формування та розвитку.

Першим, хто ввів поняття «самооцінка», був У. Джеймс. Він визначає самооцінку – як «образ самого себе» у структурі особистості. К. Роджерс демонструє дещо інший підхід і розуміє самооцінку як структурний компонент Я-концепції особистості. На його думку, Я-концепція особистості формується у процесі соціалізації через взаємодію з іншими значущими людьми (батьками, друзями та іншими). А. Маслоу розглядає самооцінку через описану ним ієрархію потреб, серед яких з самооцінкою він пов'язує два рівні – це потреба у приналежності та любові й потреба у самоповазі [3].

Оскільки феномен самооцінки вивчався багатьма науковцями, це призвело, на думку Н. Устіменко, до формування різних теоретичних підходів до її вивчення (табл.1) [8].

Таблиця 1

Основні теоретичні підходи до визначення самооцінки

Назва теоретичного підходу	Трактування змісту поняття «самооцінка»
Особистісний підхід	самооцінка як структурний компонент самосвідомості особистості
Структурно-цілісний підхід	самооцінка як складне структурне утворення в цілісній структурі особистості, яке має багаторівневу будову та ієрархічну структуру, міжсистемні зв'язки з іншими утвореннями
Діяльнісний підхід	самооцінка як чинник, що впливає на якість результатів діяльності особистості
Динамічний підхід	самооцінка як утворення в процесі вікової зміни індивіда у взаємозв'язку зі становленням особистості

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

	Психопатологічний підхід	самооцінка як показник психічного здоров'я особистості
	Функціональний підхід	самооцінка як одна з основних функцій особистості

Багатоаспектне вивчення самооцінки, як зазначає М. Пирлик, підтверджує, по-перше, її вплив на розвиток та функціонування різних психологічних виявів особистості, по-друге, її складність дослідження і багатозначність як психологічного феномена, який може змінюватися в процесі діяльності та водночас впливати на неї [6].

Р. Бернс – один з найвідоміших зарубіжних психологів, який досліджував самооцінку, визначав її як особистісне судження про власну цінність, яке виражається в установках індивіда, і є засобом та умовою формування «Я»-концепції особистості [1].

Як стверджує М. Вагнер, на самооцінку впливають такі чинники:

1) відчуття себе потрібним, бажаним, коханим (відсутність любові зумовлює цілий комплекс емоційних проблем, що турбуватимуть людину впродовж життя);

2) почуття гідності (якщо людина відчуває любов, повагу, підтримку з боку оточуючих, вона насамперед буде позитивно сприймати себе);

3) почуття компетентності (люди, які мають здорове уявлення про себе, оптимістичний та впевнений погляд на речі, легко вирішують будь-які проблеми) [6].

Поняття самооцінки К. Леонович [5] розглядає як цінність, якою індивід наділяє себе в цілому й окремі сторони своєї особистості. Основу самооцінки складає система особистісних утворень індивіда, прийнятих ним як система цінностей. Як зазначає І. Ковалишин, самооцінка «визначає спрямованість та активність людини, її ставлення до оточуючих та самої себе» [4, с. 47].

На думку О. Рябчикової, самооцінка – це психічна система, що функціонує на різних рівнях. Людина виступає для самої себе як особливий об'єкт пізнання. Пізнання себе включене в ще більш широкий процес пізнання зовнішнього світу і здійснюється в безупинній взаємодії людини зі світом. Як складне психологічне явище самооцінка не може бути ізольованою від усіх інших проявів психічного життя людини: вона пов'язана з її мисленням, пам'яттю тощо [7].

Наукові підходи сучасних психологів щодо сутності поняття «самооцінка» (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красіло, С. Тищенко, О. Тихомандрицька) пов'язані з емоційним ставленням людини до себе, з розвитком рефлексивної свідомості, з соціальними аспектами психології особистості, з самопізнанням, з образом «Я».

Таким чином, необхідно зазначити, що визначення поняття самооцінки в психології є дискусійним. Одні науковці вважають Я-концепцію і самооцінку провідними і самостійними

новоутвореннями самосвідомості особистості (У. Джеймс, І. Кон, А. Петровський, К. Роджерс), інші розглядають самооцінку як компонент Я-концепції (Р. Бернс), як процес, результатом якого є образ-Я (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красіло), як характеристику індивідуальності особистості (В. Гінецінський) [3]. На нашу думку, розглянуті наукові підходи не суперечать, а лише доповнюють одне одного.

Поділяючи погляди Є. Белінської, Г. Гуменюк, У. Джеймса, І. Кона, А. Петровського, К. Роджерса, визначаємо самооцінку як основний структурний компонент самосвідомості, який виконує регулятивну і захисну функції, впливаючи на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її взаємодію з іншими людьми.

У педагогіці поняття «самооцінка» пов'язане з такими базовими категоріями, як навчання, виховання та розвиток. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка дається таке визначення: «Самооцінка – це судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Самооцінка – вияв оцінного ставлення людини до себе. Самооцінка є результатом передусім розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу» [2, с. 296].

Психологи пов'язують самооцінку з самосвідомістю. Елементарні форми самосвідомості, в тому числі й самооцінки, закладаються й розвиваються вже в дошкільному віці, у процесі гри (Г. Гуменюк, С. Ладивір, Т. Піроженко, Л. Уманець та ін.) [3]. На думку І. Ковалишин, найбільш сприятливим періодом для формування самооцінки є молодший шкільний вік, «оскільки саме тоді ускладнюються та уточнюються уявлення про власне «Я», збільшується критичність та зростає самостійність оцінок своїх вчинків та поведінки» [4, с. 50].

Отже, самооцінка є складовою самосвідомості, що відображає емоційне ставлення людини до самої себе, до своїх здібностей, особистісних якостей та вчинків.

Самооцінка визначає взаємостосунки людини з іншими людьми, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим самооцінка впливає на ефективність діяльності людини і становлення її особистості.

Самооцінка формується під впливом різноманітних соціально-психологічних чинників (сім'ї, батьків, друзів, освітнього середовища) впродовж усього життя людини.

Таким чином, на основі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, можемо узагальнити, що не має чіткого і однозначного визначення поняття «самооцінка». Однак вчені вважають, що самооцінка особистості є необхідним компонентом розвитку самосвідомості – людина усвідомлює саму себе, свої фізичні сили, розумові здібності, вчинки, мотиви та цілі своєї поведінки, своє ставлення до інших людей та до самої себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 424 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

3. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття. Науковий вісник Донбасу. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_21 (дата звернення: 12.04.2022).
4. Ковалишин І. В. Самооцінка дітей молодшого шкільного віку (порівняльна характеристика). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2011. № 959. С. 47–51.
5. Леонович К. Особливості взаємозв'язку самооцінки та рівня домагань у молодших школярів. Магістр: магістерський науковий вісник / Терноп. нац. пед. ун-т імені В. Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 14. С. 102–104.
6. Пирлик М. А. Структурно-динамічна модель самооцінки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_44 (дата звернення: 18.04.2022).
7. Рябчикова О. Формування самооцінки у дітей. Психологічна служба школи. 2012. № 3. С. 50–57.
8. Устименко Н. Феномен самооцінки у сучасних психологічних дослідженнях. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18153/1/61_Ustimenko.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

Рега Вікторія

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Професія психолога дуже різнобічна. Вона передбачає виконання декількох видів діяльності, які можуть суттєво відрізнятися. З кожним роком збільшується кількість людей, які потребують психологічної допомоги, ускладнюються проблеми, з якими вони звертаються. Відповідно, зростає необхідність спеціалізованої, кваліфікованої підготовки фахових психологів.

Сучасна психологія налічує чималу кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного та професійного становлення студентів, зокрема, й майбутніх психологів (Г. Абрамова, З. Адамська, Б. Ананьєв, І. Андрійчук, Г. Балл, М. Бітянова, О. Бодальов, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Г. Дубчак, Е. Еріксон, І. Зимняя, Є. Климов, Н. Коломінський, І. Кон, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Лісовський, С. Максименко, В. Панок, Н. Пов'якель, Е. Помиткін, Г. Радчук, А. Реан, Е. Рибалко, В. Романець, М. Савчин, О. Степанова, В. Сластьонін, Л. Столяренко, Н. Чепелева, Н. Шевченко, В. Якунін, Т. Яценко та ін.).

Так, на думку Л. Столяренко, студент – це людина, яка цілеспрямовано, систематично засвоює знання і професійні вміння, наполегливо займається учбовою діяльністю. Як соціальна група студентство характеризується професійною спрямованістю, сформованістю ставлення до майбутньої професії, що є наслідком правильності професійного вибору, адекватності та повноти уявлень про обрану професію [12].

О. Бондаренко, в свою чергу, студентством називає молодь, яка проходить стадію персоналізації через цілеспрямоване засвоєння учбових, професійних і соціальних функцій [2].

М. Савчин становлення фахівця-професіонала визначає як процес набуття молодою людиною нових можливостей професійної діяльності, але мова йде не тільки про знання, здібності, професійно значущі якості, а й про розвиток особистості [11].